

Полякова Юліана Юрїївна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4581-6543>,

завідувачка сектору з основних видів діяльності,

відділ книжкових пам'яток, цінних видань і рукописів,

Центральна наукова бібліотека,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

Харків, Україна

e-mail: poljakova65uliana@gmail.com

**Книги з зібрання родини Рубінштейнів у фонді Центральної наукової
бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

Розглянуто книжкове зібрання родини Рубінштейнів, що зберігається у фонді Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Висвітлено життєвий шлях власників і тематичний склад зібрання. Встановлено, що вивчення цього зібрання може сприяти формуванню колекції «Юдаїка» та реконструкції історії єврейської громади Харкова.

Ключові слова: юдаїка, особисті бібліотеки, Лев Рубінштейн, Яків Рубінштейн, колекції, реконструкція.

Вивчення історії єврейської громади Харкова неможливе без висвітлення життя і діяльності її видатних членів, які зробили суттєвий внесок у розвиток науки та культури міста. Під час створення колекції «Юдаїка» у фонді відділу книжкових пам'яток, цінних видань і рукописів Центральної наукової бібліотеки (далі – ЦНБ) Каразінського університету з'ясувалося, що деякі видання цієї тематики є частиною бібліотеки родини Рубінштейнів. Вона не виділена в окрему колекцію й існує у вигляді картотеки. Це зібрання опинилося у фонді ЦНБ у 1920-ті рр., коли інтелігенція Харкова активно емігрувала за кордон.

Як відомо, книги з сімейних зібрань – одне з найцікавіших джерел поповнення фондів великих бібліотек. Водночас вони – відбиток уподобань і професійних інтересів їхніх власників. Проблема виявлення й опрацювання цих зібрань має суттєве значення як для історії бібліотеки, так і для історії Харкова в цілому.

Таким чином книжкове зібрання родини харківських юристів Рубінштейнів може бути цікавим спеціалістам-книгознавцям та історикам-краєзнавцям.

Лев Якович Рубінштейн і його син Яків Львович були випускниками юридичного факультету Харківського університету. Як відомо, тодішні юристи відзначалися ґрунтовною гуманітарною освітою. Саме вони постійно поповнювали корпус журналістів і театральних критиків найбільших харківських газет. Бібліотека Рубінштейнів також свідчить про широке коло інтересів її власників.

Л. Я. Рубінштейн народився 1847 р. в м. Старокостянтинові, Волинської губернії, навчався спочатку в Житомирській гімназії, потім переїхав до Харкова, де й отримав атестат про закінчення Першої чоловічої гімназії. Після цього він вступив до Харківського університету, де впродовж року навчався на медичному факультеті, а після – перевівся на юридичний, який закінчив у 1875 р. Після університету Л. Я. Рубінштейн деякий час був кандидатом на судові посади при Харківській судовій палаті, потім став помічником присяжного повіреного, а в 1879 р. був обраний присяжним повіреним.

Л. Я. Рубінштейн брав активну участь у житті харківської єврейської громади. З початку 1890-х років він очолював Правління товариства Першої єврейської молитовні. У 1904 р. завдяки його наполегливим старанням було отримано дозвіл на заснування в Харкові Товариства допомоги бідним євреям (статут затверджено 27 квітня 1905 р.). У 1905 р. Лев Якович був обраний першим головою Правління Товариства (виконував ці обов'язки протягом року). Саме завдяки його зусиллям було отримано дозвіл на будівництво в Харкові великої хоральної синагоги, він став головою будівельної комісії і 30

травня 1910 р. брав участь в урочистому закладенні синагоги. А 30 листопада 1911 р. його не стало.

Його син Яків (Жак) Львович Рубінштейн, адвокат, правознавець, громадський і політичний діяч, займав у Харкові посаду юрисконсульта союзу металістів. Він народився 16 серпня 1879 р. в Хотині (Бессарабська губернія). Після закінчення Третьої харківської гімназії у 1897 р. вступив до юридичного факультету Харківського університету. Після його закінчення Яків Рубінштейн працював у Харкові, як і батько, став присяжним повіреним окружного суду Харківської судової палати.

Крім того, Яків Львович займався політичною діяльністю – був членом Російської соціал-демократичної партії (належав до інтернаціоналістів). Після Лютневої революції 1917 р. його було призначено харківським губернським комісаром Тимчасового уряду. Є відомості, що з серпня по грудень 1917 року він очолював Харківську міську думу.

Коли в грудні 1919 р. у Харкові утвердилася радянська влада, Я. Л. Рубінштейн виїхав до Франції, де активно займався громадсько-політичною і юридичною діяльністю. В еміграції він став членом правління Нансенівського фонду Ліги Націй у справах біженців, займався захистом прав російських біженців за кордоном.

В еміграції втілилися також його мистецькі уподобання. З 1931 р. Жак Рубінштейн – член-засновник Російського музичного товариства за кордоном, а також член адміністративно-господарського комітету Російської консерваторії в Парижі. У 1931–1934 рр. він був членом правління корпорації Російського комерційного інституту в Парижі, товаришем голови Харківського земляцтва (з 1930 р. – його почесним членом).

У період німецької окупації Франції його було заарештовано французькою владою та відправлено до табору. Однак йому судилося вижити, після визволення він мешкав у Ліоні, був одним із учасників наради 28 липня 1951 р. в Женеві з напрацювання Міжнародної конвенції про біженців та апатридів. Помер 2 грудня 1963 р. в Парижі.

Книжкове зібрання родини Рубінштейнів, ймовірно, було передано до ЦНБ кимось із родичів. Оскільки книги інвентарного обліку збереглися лише частково, бібліотеку було виявлено за допомогою власницьких підписів та екслібрисів. Власницькі надписи Л. Я. Рубінштейна це у більшості випадків – підпис у вигляді штампа, інколи з додаванням дати придбання книги. На деяких примірниках – екслібрис «Из библиотеки Л. Я. Рубинштейна», на деяких штамп-підпис «Л. Рубинштейн». Багато видань мають картонні палітурки зі шкіряним корінцем, на якому є суперекслібриси батька або сина кирилицею («Л. Р.», «Я. Р.») або латинкою («J. R.»). Наявні примірники, на яких витиснуто екслібрис (з адресою власника): Театральна площа, 7 (будинок, що належав Л. Я. Рубінштейну). Деякі власницькі надписи Якова Рубінштейна зроблено основними європейськими мовами – англійською, німецькою, французькою. Зазвичай позначено місто, де він придбав книгу. З цього ми робимо висновок, що Яків мав змогу подорожувати європейськими країнами або їздити туди у службові відрядження. Він був досить відомим юристом, його цінували як фахівця з різних галузей права.

Книги надійшли в бібліотеку в 1920-ті – 30-ті роки – скоріше за все, від представників родини, які не виїхали за кордон. Наразі зібрання налічує близько 319 примірників різними мовами: російською, французькою, німецькою, англійською. Наявні близько 40 видань XVIII ст. (твори філософів античної доби та епохи Просвітництва різними мовами).

Тематичний склад зібрання досить широкий. Звичайно, переважають книги з різних галузей права, які висвітлюють історію держави та права різних країн, питання сімейного, торгового, поліцейського права, збірки виступів відомих юристів (Коні, Плевака, Карабчевського, Владимірова). Присутні праці видатних філософів різних часів (Платона, Аристотеля, Канта), видання з логіки і психології, твори, присвячені музиці та живопису.

Крім того, наявні у зібранні видання з юдаїки. Це книги, присвячені історії єврейського народу (праці Г. Греца, Ф. Деліча, К. Каутського), видання з питань правового становища євреїв на теренах Російської імперії («Зведення

узаконень про євреїв» Е. Левіна, «Керівництво до російських законів про євреїв» М. Миша, «Систематична збірка роз'яснень Урядового Сенату у справах про проживання євреїв» та ін.). Наразі виявлено два томи з 15-ти томної «Єврейської енциклопедії». Зібрання містить праці видатного нідерландського філософа єврейського походження Б. Спінози та літературу про нього, праці М. Нордау. Присутні зразки релігійної літератури, зокрема Талмуд, а також праця Н. Переферковича «Що таке Шулхан-Арух?». Звичайно, містяться серед книг Рубінштейнів і видання, присвячені проблемам виникнення антисемітизму (зокрема, «Євреї та антисемітизм» А. Леруа-Больє»). Поки що виявлено один художній твір – драму «Нове гетто» Т. Герця у перекладі Ю. Бабецького.

Цікаво, що книги з юдаїки були придбані не тільки Л. Я. Рубінштейном, який був активним членом єврейської громади Харкова, але й Яковом, більш схильним до асиміляції.

Таким чином виявлення шляхом перегляду різних розділів фонду ЦНБ та реконструкція бібліотеки родини Рубінштейнів може стати важливим чинником формування колекції «Юдаїка» та ще однією сторінкою в історії єврейської громади Харкова.

Yuliana Polyakova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4581-6543>,

Head of the Sector for Main Activities,

Department of Book Monuments, Valuable Editions and Manuscripts,

Central Scientific Library,

V. N. Karazin Kharkiv National University,

Kharkiv, Ukraine

e-mail: poljakova65uliana@gmail.com

**Books from the Rubinstein family collection in the Central Library of the
V. N. Karazin Kharkiv National University**

The book collection of the Rubinstein family, kept in the Central Scientific Library of the V. N. Karazin Kharkiv National University, is examined. The life path of the owners and the thematic composition of the collection are highlighted. It is revealed that the study of this collection can contribute to the formation of the Judaica collection and the reconstruction of the history of the Jewish community of Kharkiv.

Keywords: Judaica, personal libraries, Lev Rubinstein, Yakov Rubinstein, collections, reconstruction.